

HET IS TIEN VOOR 12!

Het vlindereffect

Ons land behoort inmiddels tot de vlinderarmste landen van Europa. In de afgelopen vijftig jaar zijn er maar liefst zeventien soorten verdwenen. Van de vierenvijftig die nog over zijn, zijn er twaalf soorten die dringend hulp nodig hebben. De Vlinderstichting heeft nu een beschermingsplan opgesteld.

TEKST INEKE KOOPMANS

Toen de Amerikaanse meteoroloog Edward Lorenz in 1961 probeerde het weer te voorspellen, ontdekte hij in zijn computermodel dat door een minieme afwijking zeer afwijkende resultaten verkregen konden worden. Hij noemde dit het 'vlindereffect', om aan te geven dat de vleugelslag van een vlinder in Brazilië maanden later een tornado in Texas kan veroorzaken. In ons land hebben we ook last van een vlindereffect. Letterlijk. Want het gaat slecht met de Nederlandse vlinder. Tot zo'n 50 jaar geleden waren er nog 71 soorten dagvlinders. Tegenwoordig zijn dat er maar 54 (de algemene soorten), waarvan 31 (de zeldzame soorten) op de rode lijst staan. Met het zwart- en geelspriddikkopje, de kleine vos, de citroenvlinder en de dagpauwoog gaat het zelfs ronduit slecht.

Schaarse gebieden

De grootste boosdoener is het landgebruik. Geen land wordt zo intensief gebruikt als het onze. Ieder stukje heeft een bestemming; er wordt bemest, geschoffeld of bestraat. Bloeiende akkerlanden die vroeger wemelden van de vlinders, zijn tegenwoordig moeilijk te vinden. Vlinders moeten het juist hebben van hun netwerk van leefgebiedjes die met elkaar verbonden zijn. Daar komt het beruchte vlindereffect om de hoek kijken: verander één ding, leg een weg aan tussen twee vlindergebieden

en de verschillende populaties kunnen elkaar niet meer bereiken. Op die manier worden kwetsbare soorten teruggedrongen tot kleine snippers natuur. Op zich nog niets aan de hand, want sterke fluctuaties zijn normaal bij vlinders. Het ene jaar wil het nu eenmaal beter zomeren dan het andere jaar. Maar die fluctuatie

Vlinders reageren sterk op veranderingen in het landschap

kan nu zomaar de genadeklap zijn. Bijvoorbeeld een hete, droge periode wanneer rupsen volop moeten eten, of een extreem natte situatie in de vliegtijd van de vlinders. Kon een populatie vroeger nog 'terugveren' na een tegenslag, tegenwoordig kan die het einde betekenen.

Ook rupsen die van wilde planten afhankelijk zijn hebben het zwaar. Verlaten hoekjes waar wilde planten ongestoord kunnen groeien verdwijnen steeds meer. Bloeiende weilanden vol akkerkruiden als rolklaver en hoefblad worden steeds schaarser.

Herstelmaatregelen

Je zou dus kunnen concluderen dat er geen plaats meer is voor de vlinders in Nederland. En dat is een pijnlijke waarheid. Ons land behoort inmiddels tot de vlinderarmste landen van Europa. Theo Verstrael, directeur van De Vlinderstichting, vindt dat dat anders kan. Bovendien ziet hij ook een positieve ontwikkeling: 'Er is voldoende plaats voor vlinders in ons land, als we maar bereid zijn om rekening met ze te houden. Kijk maar, dankzij organisaties als Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en de 12 Landschappen is er de laatste twintig jaar maar één soort verdwenen.' ►

Bescherming werkt!

Hoe kwetsbaar vlinders ook zijn, bij het nemen van de juiste maatregelen blijkt hun veerkracht groot. De grote weerschijnvlinder is zo'n soort. De opvallende vlinder met zijn prachtig blauw oplichtende vleugels heeft de bossen van Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer weer weten te vinden. En lijkt het er erg naar de zin te hebben. Het Voorsterbos en het Kuinderbos liggen in de Noordoostpolder en zijn dus iets meer dan vijftig jaar jong. De tegelijk ingeplante percelen waren allemaal even hoog en variatie was er nauwelijks. De afgelopen tien jaar is er alles aan gedaan om hier een gevarieerd en soortenrijk bos van te maken. Door kleinschalig kappen, door bosranden te ontwikkelen en door corridors te maken door het bos. Zonder deze inspanningen had de grote weerschijnvlinder slechts geschitterd door afwezigheid. Hét bewijs dat gerichte bescherming werkt!

Links: icarusblauwtje op struikheide.

Gehakkelde aurelia.

De levenscyclus van vlinders is heel kort. Sommige soorten produceren tot wel drie generaties in één seizoen. Daarom reageren ze sterk op veranderingen in het landschap. Aansluiten bij het gebruik van het vroegere cultuurlandschap is dan ook nodig: kleinschalig, zorgvuldig en met veel gevoel. Want grootschalig en goedkoop te werk gaan, levert voor vlinders weinig op. Herstelmaatregelen en doordacht beheer hebben er in de afgelopen jaren voor gezorgd dat heideterreinen en

Om te beginnen hebben vlinders meer ruimte nodig...

bloemrijke graslanden van betere kwaliteit zijn. Sommige terreinen zitten inmiddels weer vol blauwtjes en zandoogjes. Verstraël: 'Dat is goed nieuws. Maar dan moet het beheer wel worden doorgezet. Als de voorgestelde kortingen op het natuurbeheer doorgaan zullen we nog meer vlinders verliezen.'

Het is dus belangrijk om kleine en kwetsbare groepen om te vormen tot grote(re), robuuste populaties. Maar hoe? Ten eerste hebben vlinders meer ruimte nodig. Vergroting van het leefgebied kan bijvoorbeeld ontstaan door goed beheer, door aankoop van aangrenzende gronden of doordat geschikte gebieden met elkaar verbonden worden. Zo kunnen populaties elkaar weer vinden. Bovendien kunnen plekken waar een soort is verdwenen, weer worden bevolkt vanuit omliggende plekken. Want, hoe groter een populatie is, hoe minder kwetsbaar. ►

Vlinderwandelweekend

Schrijf je in voor een leuk en leerzaam weekend én help tegelijk mee aan het in kaart brengen van de vlinderstand. Voor het vierde vlinderwandelweekend op 0 en 21 augustus is het Pieterpad, opgeknipt in 93 etappes van tussen de 5 en 10 kilometer. Je kunt je voor een of meer etappes inschrijven. Tijdens de wandeling noteer je de vlinders die je ziet en die geef je later door. Voor inschrijven en informatie: www.vlinderwandelweekend.nl.

Speerpuntsoorten

Tien jaar, twaalf soorten, tien populaties. Dat is de kern van het nieuwe beschermingsplan Tien voor 12! dat De Vlinderstichting onlangs heeft gelanceerd. Want voor twaalf soorten is de rand van de afgrond bereikt. Van hun leefgebied zijn nog maar kleine postzegeltjes over. Dus richt de campagne zich op deze twaalf soorten.

Iepenpage

Leeft hoog in de bomen en is daardoor moeilijk te monitoren. De enige plek waar de vlinder te vinden is, is in twee iepen in de stad Heerlen. En er zijn twee waarnemingen uit Eindhoven.

Veenbesparelmoervlinder

Er zijn nog acht veentjes met veenbesparelmoervlinders in Drenthe. Deze vlinders mijden gebieden zonder nectarplanten, waardoor ze zich in Nederland slecht kunnen verplaatsen.

Spiegeldikkopje

Prachtige vlinder met opvallende, huppelende vlucht. Nog te vinden in vijf vliegplaatsen in de Peelregio van Noord-Brabant en Limburg.

Veenbesblauwtje

Leeft in Noord-Nederland bij kleine hoogveentjes in het bos. Bij Sellingeren lijkt de situatie stabiel, verder zijn de populaties klein en kwetsbaar.

Kleine heivlinder

De kleine heivlinder komt alleen nog op het Kootwijkerzand voor. Het mannetje voert een ingewikkelde dans uit om het vrouwtje voor zich te winnen.

Grote parelmoervlinder

Voelt zich alleen op De Hoge Veluwe en de Waddeneilanden nog thuis. De grote parelmoervlinder heeft behoefte aan een groot leefgebied met wilde viooltjes, de voedselplant van de rups.

Bruin dikkopje

Een specialist van droge graslanden. Nog slechts op enkele plaatsen in Zuid-Limburg.

Veenhooibeestje

Profiteert in het Fochteloërveen duidelijk van de genomen herstelmaatregelen. Het is een honkvaste vlinder die zelden buiten zijn leefgebied, voedselarme veengebieden, wordt waargenomen.

Pimpernelblauwtje

Is in 1990 met succes opnieuw geïntroduceerd in natuurgebied de Moerputten. Maar met één kwetsbare populatie blijft het een uiterst zeldzame soort.

Veldparelmoervlinder

Twee jaar geleden werd een populatie op de Bemelerberg geïntroduceerd die goed stand lijkt te houden. De veldparelmoervlinder is in de eerste plaats verdwenen door intensivering van het landgebruik en bebouwing.

Donker pimpernelblauwtje

Alleen aanwezig in een aantal wegbermen in het Roerdal bij Posterholt, waar deze soort zich na herintroductie in de Moerputten spontaan gevestigd heeft.

Grote vuurvlinder

De grote vuurvlinder die in Nederland voorkomt is de ondersoort batava; buiten Nederland komt deze ondersoort nergens voor. Hij heeft een grote en duurzame populatie in De Weerribben en een kwetsbare populatie in de Rottighe Meenthe.

SILVIA REICHE

Koninginnenpage op een gebroken hartje.

De ervaring leert dat vlinders vaak direct in aantal toenemen als het leefgebied verbeterd wordt. Maar dat is niet altijd genoeg. Bij te kleine en kwetsbare populaties moet serieus overwogen worden vlinders van elders 'bij te plaatsen'. Dat zorgt voor een grotere overlevingskans en heeft bovendien een positieve invloed op de genetische samenstelling. En dat kan natuurlijk ook in het groot. Waar een soort helemaal is verdwenen, kan hij opnieuw worden uitgezet. Dat gebeurt alleen na gedegen onderzoek: is het gebied geschikt, heeft het zin?

Vlinderteam

De natuurbeherende organisaties, die veel bedreigde vlinders in hun terreinen hebben, doen al veel voor deze soorten. Maar extra aandacht, energie en geld vanuit De Vlinderstichting is nodig om de populaties te laten groeien en duurzaam te laten voortbestaan. Ook particuliere terreinbeheerders hebben behoefte aan een steun in de rug. Daarom is de campagne 'Tien voor 12!' opgezet, ondersteund met zowel subsidiegelden als particuliere giften. De Vlinderstichting gaat de bedreigde soorten actief beschermen. Daarvoor

worden 'Vlinderteam's' in het leven geroepen; beheermedewerkers geschoold door De Vlinderstichting om 'speciale taken' uit te voeren. Dat kan gaan om gefaseerd maaien, maaien met een zeis, in een specifieke periode of kleinschalig plaggen en herstel van het hakhoutbeheer door het afzetten van bomen of struiken. Naast goede ideeën en veel vrijwilligers, is voor het slagen van 'Tien voor 12!'

uiteraard geld nodig. Gericht maaien, plaggen of kappen, damwanden plaatsen en knuppelbruggen aanleggen kost nu eenmaal veel geld. De komende 10 jaar is daar zeker 8 miljoen euro voor nodig. Dat is veel, maar voor een stuiver per persoon per jaar kunnen de meest bedreigde soorten behouden worden. Tot slot een lichtpuntje: uit recent onderzoek blijkt dat vlinders door het warmer klimaat langer en verder kunnen vliegen. Door de verwachte klimaatverandering zullen er meer warme en droge periodes komen met veel zon. Vlinderweer dus. Vlinders vliegen bij dit weertype daadwerkelijk vaker en langer en leggen daar

Een warme en droge periode is echt vlinderweer

bij grotere afstanden af. Daardoor wordt de kans groter om van het ene gebiedje naar het andere te hoppen. Zo nemen de gehakkelde aurelia, de koninginnenpage, het boomblauwtje en het bont zandoogje in aantallen toe.

Maar niet alle soorten zijn geholpen met warmer weer. Vlinders die meer voorwaarden aan een geschikt leefgebied stellen, verplaatsen zich minder makkelijk door het landschap omdat grenzen te snel opschuiven. Toch geeft dit aan dat het niet allemaal kommer en kwel is voor de vlinders. ■

Wat kun je zelf doen?

- Tuinen kunnen een schakel vormen tussen leefgebieden: een plek waar vlinders kunnen uitrusten en aansterken.
- Kijk naar voedselplanten voor rupsen. Want waar rupsen zijn, zijn vlinders. Kijk voor een lijst met deze zogenoemde waardplanten op www.vlinderstichting.nl.
- Gebruik nooit bestrijdingsmiddelen.
- Varieer. Vlinders zitten het liefst op beschutte plekjes waar ze zich kunnen opwarmen in de zon. Hier doen ze energie op om verder te vliegen.
- Ruim niet te 'netjes' op. Vlinders en veel andere insecten verschuilen zich in het najaar en de winter tussen bladafval en takkenbossen.
- Heb je een vlinderstruik? Knip de uitgebloeide bloemen regelmatig weg, dat zorgt voor langere bloei.
- Er zijn ook vlinders die naast nectar voedingsstoffen halen uit rottend fruit. Een paar rotte appels in het najaar kan veel vlinders trekken.
- Geef door wat je ziet via www.vlindermee.nl of www.telme.nl. De aan- of afwezigheid van vlinders vertelt namelijk veel over de kwaliteit van de natuur in de omgeving.